

การศึกษาเชิงวิเคราะห์ชาดกตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท
ที่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท

An Analytical Study of the Jatakas according to Theravada Buddhist
Philosophy Appearing in the Dhammapada Commentary

กมล บุตรชารี

Kamol Butcharee

วิเศษ เสาะพบดี

Viset Sorpobdee

สมิตไธโร อภิวัฒน์อมรกุล

Smitthai Apiwattanamornkul

จรรยาศักดิ์ แพ่ง

Charoonsak Phaeng

ณรงค์ศักดิ์ ลุนสำโรง

Narongsak Lunsamrong

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

Mahamakut Buddhist University, Lanna Campus

Email : surisa.wut@mbu.ac.th, veesaad@hotmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 4 กรกฎาคม 2567

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 15 กรกฎาคม 2567

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 29 กรกฎาคม 2567

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาชาดกในพุทธศาสนาเถรวาท 2) เพื่อศึกษาที่มาและมูลเหตุของชาดกที่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท 3) เพื่อวิเคราะห์ชาดกตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท

วิธีการวิจัยเป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพโดยการเก็บจากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มเป้าหมายที่ให้ข้อมูล 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) คณาจารย์ คณะศาสนาและปรัชญา จำนวน 3 รูป/คน 2) คณาจารย์ที่เป็นเปรียญธรรม เก้า ประโยค จำนวน 2 รูป เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และการรวบรวมข้อมูลจากพระไตรปิฎกและเอกสารข้อมูลต่าง ๆ ที่เป็นผลงานวิจัย วิทยานิพนธ์ วารสาร หนังสือพิมพ์ บทความ และเอกสารทางวิชาการ รวมทั้งข้อมูลที่รวบรวมจากอินเทอร์เน็ต ที่เกี่ยวข้องกับชาดกในอรรถกถาธรรมบท การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1. ชาดกเป็นการกล่าวถึงการเกิดขึ้นและเส้นทางการเดินของพระโพธิสัตว์ในการเป็นพระพุทธเจ้าผ่านชาติต่าง ๆ โดยแสดงถึงความพยายามในการทำมาหากินและบำเพ็ญธรรมตลอดเวลา 2. พระพุทธองค์ทรงนำชาดกมาใช้ประกอบการบรรยายเพื่อสอนและแสดงแนวคิดที่มีความหมายที่ลึกซึ้งสอนให้รู้เรื่องหลากหลายเกี่ยวกับชีวิตและการแก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวัน เพื่อให้

เข้าใจหลักการในดำเนินชีวิต 3. อภิปรายทำให้เข้าใจแนวคิดเชิงลึกเกี่ยวกับการเวียนว่ายตายเกิดกรรม และการหลุดพ้นจากทุกข์ ญาณวิทยาทำให้เห็นภาพชัดเจนของวิธีที่พระโพธิสัตว์แสวงหาความรู้พิสูจน์ความจริง และพัฒนาความรู้เพื่อการบรรลุธรรมและหลุดพ้นจากทุกข์ คุณวิทยาทำให้เข้าใจคุณค่าทางศีลธรรมและคุณธรรมที่พระโพธิสัตว์ยึดถือและปฏิบัติ

คำสำคัญ : ชาดก, อรรถกถาธรรมบท, พุทธปรัชญาเถรวาท

ADSTRACT

The objectives of this research were 1) to study the Jataka tales in Theravada Buddhism, 2) to investigate the origins and causes of the Jataka tales as they appeared in the Dhammapada Commentary, and 3) to analyze the Jataka tales according to Theravada Buddhist philosophy as found in the Dhammapada Commentary.

The research methodology was a qualitative study that involved collecting data through in-depth interviews with two target groups: 1) 3 faculty members from the Department of Religion and Philosophy, and 2) 2 faculty members who were qualified in the 9th level of Pali studies. The tools used for data collection included structured interviews and data gathered from the Tipitaka, as well as various research documents, theses, journals, newspapers, articles, and academic documents. Additionally, the information collected from the internet related to the Jataka tales in the Dhammapada Commentary was also used. Data analysis was conducted using descriptive analysis.

The research findings were as follows: 1. The Jataka tales described the origins and paths of the Bodhisattva in becoming a Buddha through various lifetimes, demonstrating continuous efforts in doing good deeds and practicing Dhamma. 2. The Buddha used the Jataka tales in His teachings to impart deep and meaningful lessons, providing insights into life and solutions to daily problems, helping understand the principles of living. 3. Metaphysics makes understanding deep concepts of rebirth, karma and escaping from suffering.

Keywords: Jataka, Dhammapada Commentary, Theravada Buddhist Philosophy

บทนำ

พุทธปรัชญาเป็นหลักคำสอนเรื่องความรู้และความจริงของมนุษย์และโลกตามหลักพุทธธรรม ซึ่งศึกษาวิเคราะห์ด้วยเหตุผลทางปรัชญา รวมทั้งหลักการปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนเพื่อเข้าสู่เป้าหมายสูงสุด หลักคำสอนเรื่องความรู้และความจริงของมนุษย์และโลกตาม หลักพุทธธรรมครอบคลุมเนื้อหาด้านญาณวิทยาและอภิปรัชญา ส่วนหลักคำสอนเรื่องการปฏิบัติเพื่อเข้าสู่เป้าหมายสูงสุด คือ พระนิพพานเป็นเนื้อหาในส่วนคุณวิทยา สาขาจริยศาสตร์ พุทธปรัชญา เหล่านี้สามารถศึกษาจากพระไตรปิฎกอันเป็นคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนาเถรวาท (ค่านวล คำนณ, 2560) คำสอนนี้ได้กล่าวถึงเฉพาะความงามของธรรมเท่านั้นแต่ยังได้กล่าวถึงความงามของคนและวัตถุสิ่งของ

รวมไปถึงความงามของธรรมชาติยังแสดงว่าความงามของธรรมนอกจากจะทำให้คนผู้ทรงศีลทรงธรรมเป็นคนทำงานแล้วความงามของธรรมยังทำให้ธรรมชาติหรือสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกลายเป็นสิ่งทำงานด้วยนอกจากนี้พุทธศาสนากล่าวถึงความงามใน 2 มิติคือความงามในมิติทางธรรมและความงามในมิติทางโลก (อนุ น้อยกลาง และคณะ, 2562) ซึ่งในชาดกก็มีกล่าวถึงความรู้และความจริงของมนุษย์และโลกตามหลักพุทธธรรม เป็นเรื่องราวที่ทำให้ถึงการที่พระโพธิสัตว์เวียนว่ายตายเกิดถือเอากำเนิดในชาติต่าง ๆ ได้พบปะผจญกับเหตุการณ์ดีบ้างชั่วบ้าง แต่ก็ได้พยายามทำความดีติดต่อกันมากบ้างน้อยบ้างตลอดมาจนเป็นพระพุทธเจ้าในชาติสุดท้าย กล่าวอีกอย่างหนึ่งจะถือว่าเรื่องชาดก เป็นวิวัฒนาการแห่งการบำเพ็ญคุณงามความดีของพระโพธิสัตว์อยู่ได้ในอรรถกถาแสดงด้วยว่า ผู้นั้นผู้นี้กลับชาติมาเกิดเป็นใครในสมัยพระพุทธเจ้า แต่ในบาลีพระไตรปิฎกกล่าวถึงเพียงบางเรื่อง ฉะนั้นสาระสำคัญจึงอยู่ที่คุณงามความดีและอยู่ที่คติธรรมในนิทานนั้น ๆ เนื้อหาของชาดกในอรรถกถาธรรมบทมีมิติทางพุทธปรัชญาทั้งโลกียะและโลกุตระ

อรรถกถาธรรมบทเป็นคัมภีร์ที่แต่งขึ้นเพื่ออธิบายหรือตีความคำหรือข้อความของคาถาธรรมบท โดยมีการเขียนนิทานประกอบพุทธพจน์ขึ้นเพื่อแสดงมูลเหตุของการตรัสพุทธพจน์นั้น ๆ ว่าทรงแสดงธรรมข้อนั้นแก่ผู้ใด ในโอกาสใดและมีนิทานหรือเรื่องเล่าประกอบอย่างไรบ้าง โดยในต้องทำของนิทานบางเรื่องจะกล่าวถึงการกลับชาติของตัวละครคล้ายกับที่ปรากฏในนิทานชาดกทั่วไป แต่สิ่งที่ปรากฏในอรรถกถาเสมอก็คือการกล่าวถึงหัวข้อธรรม พร้อมกับสรุปไว้ในตอนท้ายว่าผู้ที่ได้ฟังธรรมนั้น ๆ ได้บรรลุผลอย่างไรด้วย เพื่อเป็นประโยชน์แก่ครูที่กำลังสอนและนักเรียนที่กำลังศึกษาธรรมบทอยู่จึงได้นำพระคาถาที่ปรากฏอยู่ในธรรมบทใส่เข้ามากำกับไว้ในเรื่องนั้น ๆ ด้วยเพื่อกำหนดและเข้าใจได้ง่าย ส่วนพระคาถาที่มีได้ปรากฏอยู่ในธรรมบทก็แปลได้ตามธรรมดา ซึ่งที่ใส่เพิ่มเข้ามาอาจจะดูรุงรังไปสำหรับท่านที่ไม่รู้เรื่องพระบาลี ก็ขอให้ดูเฉพาะคำแปลข้างล่างเท่านั้นก็เป็นได้ใจความเท่ากัน ส่วนประเด็นที่เป็นปัญหาประการหนึ่ง คือ เรื่องชื่อชาดก เพราะปรากฏว่าชื่อชาดกที่ปรากฏในธรรมบทที่ท่านอ้างอิงไว้ไม่ตรงกับชื่อในพระไตรปิฎกและอรรถกถาชาดก เช่น ในธรรมบทท่านอ้างอิงถึงปิงคลชาดก แต่ในพระไตรปิฎกและอรรถกถาชาดกท่านใช้ว่า มหาปิงคลชาดก ในธรรมบทว่า จุฬกเสฏฐิชาดก แต่ในพระไตรปิฎกและอรรถกถาชาดกท่านใช้ จุลกเสฏฐิชาดก แต่ก็ไม่ใช่การยากนักที่จะรู้ได้ กล่าวไว้เป็นข้อสังเกตเท่านั้น (พระธรรมกิตติวงศ์, 2554) การบูรณาการพุทธปรัชญาในอรรถกถาธรรมบทมาประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเยาวชนในสังคมยุคดิจิทัล โดยนำเรื่องเล่าในนิทานชาดกในอรรถกถาธรรมบทว่าด้วยพุทธอภิปรัชญา พุทธญาณวิทยา และพุทธจริยศาสตร์ มาทำการบูรณาการสังเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์ และวิจัย ให้สอดคล้องกับหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา แล้วนำไปสู่วิธาน คือ การประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเยาวชนทั้งด้านกาย สังคม (ศีล) อารมณ์ (จิต) และปัญญามีจุดมุ่งหมายเพื่อต้องการให้เยาวชนไม่ยึดมั่นถือมั่นในโลกมายา ให้หันกลับมามองโลกของความเป็นจริง โดยการใช้ปัญญาที่เกิดจากโยนิโสมนสิการ และปัญญาที่เกิดจากปรัโธมะสะพิจารณาจนรู้แจ้งเห็นจริงและสามารถนำไปปฏิบัติใช้ในสังคมยุคดิจิทัลได้อย่างบุคคลผู้สิ้นทุกข์ (พระมหาศรัทธาคุณปณฺณ (คงผล) สวัสดิ์ อโณทัย และสมบุรณ์ บุญโท, 2566) ซึ่งการพัฒนาเยาวชนตามแนวพุทธจุดเริ่มต้นของการพัฒนา คือ สัมมาทิฐิ อันเป็นหลักธรรมที่ช่วยส่งเสริมคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของเยาวชน โดยใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ให้มีบทบาทและมีส่วนในการพัฒนาอบรมสั่งสอนขัดเกลาเยาวชน เพื่อให้มีพฤติกรรมที่พึงปรารถนา ผลการวิจัยพบว่า เยาวชนมีพฤติกรรมที่ดีขึ้นมีความนอบน้อมเคารพต่อพ่อแม่เอื้อเฟื้อเกื้อกูลต่อคนรอบข้างเพราะเห็นคุณค่าของคุณธรรมจริยธรรมนั้นด้วยสัมมาทิฐิ (พระวิจิตรธรรมาภรณ์, 2558)

ด้วยเหตุผลที่กล่าวมา คณะผู้วิจัยเห็นว่า มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย สาขาวิชาพุทธศาสตร์ มีวัตถุประสงค์เพื่อการพัฒนา เพื่อให้บัณฑิตมีความรู้ ความสามารถในการวางแผนพัฒนาตน พัฒนางาน ในองค์กรด้วยการประยุกต์ใช้หลักพุทธศาสตร์ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ การได้ศึกษาเสริมสร้างองค์ความรู้จากการวิเคราะห์แนวคิดเชิงพุทธปรัชญาทั้งระดับอภิปรัชญา ญาณวิทยา และคุณวิทยา โดยเฉพาะแนวคิดจากชาดกที่ปรากฏในอรรถกถาทำให้เกิดความเข้าใจถึงหลักการ หลักธรรม ในการอธิบายนิทานเชิงปรัชญาได้อย่างแยบยล เป็นนิทานอิงธรรม เต็มไปด้วยกลวิธีในการอบรมบ่มนิสัยให้เกิดมีแก่มวลมนุษย์ ดังนั้นจึงได้ทำวิจัยเรื่องนี้ เพื่อวิเคราะห์และนำเสนอองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับรูปแบบพุทธปรัชญาเถรวาทเกี่ยวข้องกับชาดกที่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาชาดกในพุทธศาสนาเถรวาท
2. เพื่อศึกษาที่มาและมูลเหตุของชาดกที่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท
3. เพื่อวิเคราะห์ชาดกตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท

วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องนี้จะใช้กระบวนการศึกษาหรือระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Documentary Research) เพื่อให้การวิเคราะห์ข้อมูลมีความน่าเชื่อถือ คณะผู้วิจัยจึงได้สัมภาษณ์ สัมมนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ 2 กลุ่ม คือ 1) คณาจารย์ คณะศาสนาและปรัชญา 2) คณาจารย์ที่เป็นเปรียญธรรม เก้า ประโยค ผู้สอนประโยค 1-2 และประโยค 3 ของการศึกษาคณะสงฆ์ไทย โดยมีลำดับวิธีการวิจัย ดังนี้

1. การวิเคราะห์และการวิจัยเอกสาร ศึกษารวบรวมแนวคิดจากข้อมูลชั้นปฐมภูมิคือ พระไตรปิฎก ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับชาดก และเอกสารทุติยภูมิได้แก่ อรรถกถาชาดก อรรถกถาธรรมบท เอกสารทางวิชาการ บทความวิจัย ที่เกี่ยวข้องกับชาดกในอรรถกถาธรรมบทและที่เกี่ยวข้องกับพุทธปรัชญาเถรวาท

2. การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ขั้นการวิจัยบุคคล (Key Information) ทำการสัมภาษณ์ ภายในกรอบพุทธปรัชญาเถรวาทตามแนวชาดกที่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท โดยกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิในการศึกษารั้งนี้ คณะผู้วิจัย ใช้กลุ่มตัวอย่างสัมภาษณ์จำนวน 5 รูป/คน โดยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่

1) คณาจารย์ คณะศาสนาและปรัชญา จำนวน 3 รูป

2) คณาจารย์ที่เป็นเปรียญธรรม เก้า ประโยค จำนวน 2 รูป ซึ่งเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญในการสอนสอนคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท และเป็นครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ประจำชั้น ประโยค 1-2 และประเปรียญธรรม 3 ประโยค ซึ่งรายวิชา คัมภีร์อรรถกถาธรรมบท อยู่ในหลักสูตร

3. รวบรวมและเรียบเรียงข้อมูล ให้เป็นไปตามกรอบและขอบเขตของการศึกษา ให้สอดคล้องกันในแต่ละบท เพื่อให้ได้เนื้อหาตรงตามวัตถุประสงค์

4. การวิเคราะห์ข้อมูล เมื่อรวบรวมและเรียบเรียงข้อมูลทั้งหมดให้อยู่ในรูปแบบงานวิจัยแล้ว จึงนำเสนอเป็นลักษณะ วิเคราะห์พรรณนาเนื้อหาให้อ้างอิงความรู้ (Content Analysis Description) ตามประเด็นที่ศึกษา โดยได้ใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนาในเนื้อหาสาระที่มีความ

สอดคล้องกับ แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และการวิเคราะห์เนื้อหาตามประเด็น จัดประเภท/กลุ่ม ข้อมูล เพื่อให้ได้ชุดข้อมูล ที่สามารถเสนอเป็นข้อเท็จจริง และใช้ประกอบการวิเคราะห์อภิปราย ซึ่งมีการให้เหตุผลเชิงตรรกะ นำเสนอผลการศึกษาแบบพรรณนา เพื่อนำไปใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาได้

5. การสังเคราะห์ข้อมูล เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการจัดการองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับพุทธปรัชญาเถรวาทในชาดกที่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบทโดยจัดไว้ 3 หมวด คือ อภิปรัชญา (Metaphysics) ญาณวิทยา (Epistemology) และคุณวิทยา (Axiology)

6. เรียบเรียง ชัดเเกลา แกไขเนื้อหา เขียนรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

7. การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

สรุปผลการวิจัย

1. ชาดกในพุทธศาสนาเถรวาท

จากผลการศึกษาพบว่า ชาดกเป็นการกล่าวถึงการเกิดขึ้นและเส้นทางการเดินของพระโพธิสัตว์ในการเป็นพระพุทธเจ้าผ่านชาติต่าง ๆ โดยแสดงถึงความพยายามในการทำความดีและบำเพ็ญธรรมตลอดเวลา ไม่ว่าจะเจอกับสถานการณ์ที่ดีหรือเลวร้าย พระโพธิสัตว์มุ่งมั่นในการก้าวไปสู่การบรรลุธรรมและการเป็นที่ยิ่งประสงค์ในแต่ละชาติ ซึ่งเชื่อว่าเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระโพธิสัตว์ ทุกครั้งที่เกิดใหม่ในชาติใหม่ ถึงแม้ว่าเนื้อหาจะถูกนำเสนอในลักษณะของนิทานและเรื่องราว เพื่อเสริมแรงบันดาลใจและการศึกษาในทางศาสนาและจริยธรรม การบำเพ็ญคุณงามและการเดินสู่การเป็นบุคคลที่ดีตามแนวทางแห่งพระโพธิสัตว์ ชาดกมี 2 ประเภท 1. ชาดกนิบาต หมายถึง ชาดกทั้ง 547 เรื่องที่มีอยู่ในคัมภีร์ขุททกนิกายของพระสุตตันตปิฎก นิบาตชาดกแต่งเป็นคาถาคือ ฉันทลักษณ์ล้วน ๆ โดยจะมีการแต่งขยายความเป็นร้อยแก้วคือรูปแบบคาถาสุภาษิต เหตุที่เรียกว่า นิบาตชาดก ก็เพราะว่า ชาดกในพระไตรปิฎกนี้จะถูกจัดหมวดหมู่ตามจำนวนคาถา มีทั้งหมด 22 หมวด หรือ 22 นิบาต นิบาตสุดท้ายคือ นิบาตที่ 22 ประกอบด้วยชาดก 10 เรื่อง หรือที่เรียกว่า “ทศชาติชาดก” 2. ชาดกนอกนิบาต หมายถึง ชาดกที่ไม่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก เป็นชาดกที่ภิกษุชาวเขียงใหม่ได้รวบรวมเรื่องราวมาจากนิทานพื้นบ้านไทยมาแต่งเป็นชาดก ขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. 2000 - 2200 ชาดกนี้เรียกอีกชื่อว่า "ปัญญาสชาดก" แปลว่า ชาดก 50 เรื่อง และรวมกับเรื่องในปัจฉิมภาคอีก 11 เรื่อง รวมเป็น 61 เรื่อง

พระโพธิสัตว์เกิดในกำเนิดโอปปาติกะ 69 ชาติ เช่น พรหม ท้าวสักกะ และ เทวดา เกิดในกำเนิดชลาพุชะเป็นมนุษย์ 353 ชาติ เช่น พระพรหมทัต พระราชา พระราชโอรส มโหสถบัณฑิต วิรุทธบัณฑิต บัณฑิต มานพ คหบดี ฤๅณพี้ พ่อค้า และ บุตรฤๅณพี้ เศรษฐี และ บุตรเศรษฐี อาจารย์ยิศา ปาโมกษ์ และ ศิษย์ เป็นสัตว์สี่เท้า 62 ชาติ เกิดในกำเนิดอมนุษย์ สัตว์สองเท้า 62 ชาติ เช่น ครุฑ หงส์ ไก่ พญานก นกยูง นกแร้ง กา นกกระทา นกแขกเต้า สัตว์ไม่มีเท้า 6 ชาติ เช่น นาค ปลาชาดก เป็นพื้นฐานสำคัญในรักษาประเพณีและวัฒนธรรมไทย ช่วยสร้างจิตวิญญาณและคุณธรรม มีค่าทางด้านคำสอนทางสังคมและจริยธรรม ส่งเสริมความเชื่อค่านิยมในสังคม และสร้างความเข้าใจในวรรณคดีและบ่อเกิดวรรณคดี ชาดกมีบทบาทในการศึกษาและปฏิบัติตามเพื่อพัฒนาจิตวิญญาณและสร้างความเจริญรุ่งเรืองในทางต่าง ๆ ของชีวิต ชาดกเชื่อมโยงศาสนาและวัฒนธรรม และช่วยสร้างความสุขและความสุภาพในสังคม

2. จากผลการศึกษาพบว่า พระพุทธองค์ทรงนำชาดกมาใช้ประกอบการบรรยายเพื่อสอนและแสดงแนวคิดที่มีความหมายที่ลึกซึ้งสอนให้รู้เรื่องหลากหลายเกี่ยวกับชีวิตและการแก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวัน เพื่อให้เข้าใจหลักการในดำเนินชีวิต ประการถึงพฤติกรรมของพระภิกษุสงฆ์ที่ครองตนไม่อยู่รอบของพระวินัยบ้าง ประการถึงจริยวัตรอันดีงามของพระภิกษุสงฆ์โดยเฉพาะประการถึงพฤติกรรมของพระเทวทัต บ้างก็ประการถึงพระราช พะรมเหสี อุบาสก อุบาสิกา และประชาชนทั่วไปก็มี เนื้อหาของชาดกจะเป็นบทกวี อันเป็นคำสอนที่พระพุทธองค์ตรัสไว้เพื่อยกเป็นข้อคิด คติธรรม มาประกอบการอธิบาย อันเป็นประสบการณ์ครั้งอดีตชาติ ช่วยสร้างเสริมความรู้ที่สร้างสรรค์เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ในอรรถกถาธรรมบทภาค 1 มี 19 ชาดก อรรถกถาธรรมบทภาค 2 มี 3 ชาดก อรรถกถาธรรมบทภาค 3 มี 9 ชาดก อรรถกถาธรรมบทภาค 4 มี 3 ชาดก อรรถกถาธรรมบทภาค 5 มี 3 ชาดก อรรถกถาธรรมบทภาค 6 มี 11 ชาดก อรรถกถาธรรมบทภาค 7 มี 6 ชาดก และในอรรถกถาธรรมบทภาค 8 มี 7 ชาดก

3. ผลการวิเคราะห์ชาดกตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท

3.1 จากการวิเคราะห์อภิปรัชญาในชาดกอรรถกถาธรรมบททำให้เข้าใจแนวคิดเชิงลึกเกี่ยวกับการเวียนว่ายตายเกิด กรรม และการหลุดพ้นจากทุกข์ ซึ่งเป็นหลักปรัชญาสำคัญในพุทธศาสนา ประเด็นสำคัญ ได้แก่ 1) การเวียนว่ายตายเกิดที่เน้นกระบวนการเกิดใหม่และการย้ายผ่านของวิญญาณ 2) หลักกรรมที่เชื่อมโยงการกระทำกับผลกระทบในชีวิตถัดไป 3) การบรรลุนิพพานซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุด 4) ธรรมชาติของจิตที่สามารถพัฒนาไปสู่ความรู้แจ้งผ่านการปฏิบัติธรรม และ 5) ลักษณะของโลกและจักรวาลที่เป็นที่เกิดของสรรพสิ่งและสภาพของจิตวิญญาณในสวรรค์และนรกตามกรรมที่ทำ

3.2 การวิเคราะห์ญาณวิทยาในชาดกอรรถกถาธรรมบททำให้เห็นภาพชัดเจนของวิธีที่พระโพธิสัตว์และตัวละครอื่น ๆ แสวงหาความรู้ พิสูจน์ความจริง และพัฒนาความรู้เพื่อการบรรลุนิพพานและหลุดพ้นจากทุกข์ แหล่งที่มาของความรู้มาจากประสบการณ์ตรง การปฏิบัติธรรม และการฟังคำสอน การพิสูจน์ความจริงมาจากการปฏิบัติและการเห็นผลของกรรม ความรู้ต้องการการพัฒนาผ่านการฝึกฝนจิตและการปฏิบัติธรรม การปฏิเสธความเชื่อที่ผิดพลาดและการกำจัดอวิชชาเป็นสิ่งสำคัญ และความรู้ที่แท้จริงต้องสัมพันธ์กับการพัฒนาศีลธรรมและจิตใจที่บริสุทธิ์ ดังนั้น ความรู้ในชาดกไม่เพียงแต่เป็นเรื่องของปัญญา แต่ยังเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติธรรมและการพัฒนาศีลธรรมอย่างลึกซึ้ง

3.3 การวิเคราะห์คุณวิทยาในชาดกอรรถกถาธรรมบททำให้เข้าใจคุณค่าทางศีลธรรมและคุณธรรมที่พระโพธิสัตว์และตัวละครอื่น ๆ ยึดถือและปฏิบัติ เรื่องราวเหล่านี้ไม่เพียงแต่เป็นนิทานสอนใจ แต่ยังสอนคุณธรรมสำคัญที่นำไปใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อพัฒนาตนเองและสังคม ประเด็นสำคัญได้แก่ 1) ความเมตตากรุณาที่แสดงถึงการช่วยเหลือผู้อื่น 2) ความเสียสละเพื่อประโยชน์ของผู้อื่น 3) ความซื่อสัตย์ในการพูดความจริง 4) ความอดทนต่อความลำบาก 5) การให้ทานแก่ผู้ยากไร้ 6) ความมุ่งมั่นและพากเพียรในการทำมาหากิน และ 7) ความยุติธรรมในการตัดสินใจและปกครองประชาชน

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่จากผลการวิเคราะห์ชาดกในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบทเน้นไปที่ความรู้ทางศีลธรรมและจริยธรรมที่สอนให้รู้เรื่องหลากหลายเกี่ยวกับชีวิตและการแก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ยังเน้นถึงแนวคิดที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับการเวียนว่ายตายเกิด กรรม และการบรรลุนิพพาน ทั้งนี้เป็น

หลักปรัชญาสำคัญในพุทธศาสนาที่มีผลกระทบต่อการพัฒนาจิตวิญญาณของผู้ที่ศึกษาชาดกช่วยให้เข้าใจถึงธรรมชาติและความหมายของชีวิตจากมุมมองของพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง และเป็นแนวทางที่ดีในการพัฒนาจิตวิญญาณและความเข้าใจในวิถีชีวิตที่ดีตามหลักศาสนาพุทธศาสนาได้อย่างชัดเจน ได้สรุปไว้ 3 ประเด็นดังนี้

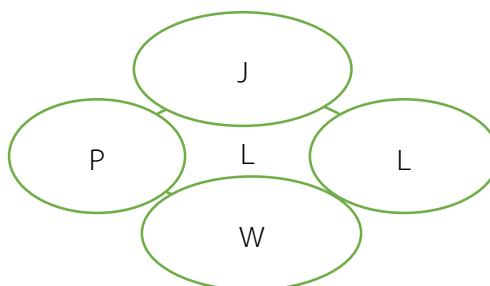
1. ชาดกในพุทธศาสนาเถรวาทมีบทบาทสำคัญในการรักษาและสืบทอดประเพณี วัฒนธรรม และค่านิยมในสังคมไทย และยังมีบทบาทในการเสริมสร้างจิตวิญญาณและคุณธรรมของบุคคล ผ่านการเรียนรู้และปฏิบัติตามชาดกในแง่มุมต่าง ๆ ที่มีความหมายอย่างลึกซึ้งและมีประโยชน์ต่อชีวิตประจำวันและสังคมที่มีความหลากหลาย ช่วยในการรักษาและสืบทอดประเพณีวัฒนธรรมไทยอันมีค่ามากและสร้างพื้นฐานทางศาสนาและวัฒนธรรมให้กับบุคคลภายในสังคมได้อย่างมีคุณภาพและยั่งยืน 1. คุณค่าทางด้านคำสอนที่เป็นสัจธรรมและจริยธรรม: ชาดกนิบาตและนอกนิบาตมีคำสอนที่สอนให้คนมีคุณธรรมและจริยธรรมในชีวิตประจำวัน เช่น อริยสัจ 4 ไตรลักษณ์ และ ไตรสิกขา ที่สอนให้มีพุทธปรัชญาเป็นแนวทางชีวิต 2. คุณค่าทางด้านสังคม: ชาดกมีบทบาทในการสร้างความเข้าใจในการแบ่งชั้นวรรณะและการสังคมที่มีความเป็นธรรม และสนับสนุนการพัฒนาชุมชนและประเทศชาติ 3. คุณค่าทางวรรณคดีและบ่อเกิดวรรณคดี: ชาดกเป็นบ่อเกิดวรรณคดีที่สอนให้เข้าใจและปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าและพระสาวก รวมถึงเป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญในการศึกษาวรรณคดีไทยและนิทานพื้นบ้านต่าง ๆ ที่มีความหมายที่ซับซ้อน 4. คุณค่าทางด้านบ่อเกิดหนังสือสุภาษิตและนิทานคติธรรม: ชาดกสร้างความเข้าใจในคติธรรมและศีลธรรมผ่านนิทานสุภาษิตและคติธรรม ไม่ว่าจะเป็นนิทานพระยาช้างฉันทันต์ และพระสาวกที่สอนให้มีพฤติกรรมที่ดีและซื่อสัตย์ 5. คุณค่าทางด้านความเชื่อ: ชาดกสอนให้คนมีความเชื่อในการกลับชาติไปเกิด และการเวทมนต์ คาถา เป็นต้น ที่เชื่อว่าส่งผลดีต่อชีวิตของบุคคลและสังคม

2. ชาดกในอรรถกถาธรรมบทมีบทบาทสำคัญในการสอนและเสนอแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องและเติบโตทางจิตวิญญาณและจริยธรรมให้กับผู้ศึกษาและผู้สนใจทั่วไป 1. ความรู้เรื่องจิตวิญญาณและธรรมชาติของชีวิต: ชาดกในอรรถกถาธรรมบทสอนให้เข้าใจถึงธรรมชาติของชีวิตและความจริงเกี่ยวกับความทุกข์และความสุขของมนุษย์ โดยการเสนอเรื่องราวและคำสอนที่ชัดเจนในการตีความชีวิตที่มีความรู้และความสำเร็จในทางจิตวิญญาณ 2. การแก้ไขปัญหาและการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง: ชาดกช่วยในการแก้ไขปัญหาและให้แนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างสมดุลและมีคุณค่า โดยการใช้เรื่องราวและสัญลักษณ์ที่มีความหมายลึกซึ้งเพื่อสอนให้เห็นถึงทางออกในสถานการณ์ที่ซับซ้อน 3. จริยธรรมและจิตวิญญาณ: ชาดกช่วยในการพัฒนาจริยธรรมและจิตวิญญาณของบุคคล โดยการเสนอแนวทางการพึ่งพาตัวเองและให้คำแนะนำที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมและคุณค่าทางจิตวิญญาณ 4. การเรียนรู้และการพัฒนาตนเอง : ชาดกเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สอนให้เข้าใจถึงธรรมชาติของความเป็นอยู่และการพัฒนาตนเองในทางที่ดีที่สุด โดยใช้คำสอนและตัวอย่างจากชีวิตของพุทธศาสนาเป็นแรงบันดาลใจ 5. ความรู้และประสบการณ์ครั้งอดีต: ชาดกเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สร้างสรรค์เนื้อหาที่เชื่อมโยงกับประสบการณ์และเรื่องราวในอดีตของชาติ ซึ่งเสริมแรงบันดาลใจและช่วยในการวิเคราะห์และตีความเพื่อเรียนรู้จากประสบการณ์ของผู้อื่น

3. ชาดกตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท ประกอบด้วย 1. อภิปรัชญาในพุทธปรัชญาเถรวาทไม่ว่าจะเป็นการศึกษาเวทนาตายเกิดและกรรม เป็นหัวข้อที่เน้นการเกิดใหม่ของวิญญาณและผลกระทบของกรรมในชีวิตต่อไป 2. ญาณวิทยาในพุทธปรัชญาเถรวาทไม่ว่าจะเป็นการศึกษาพัฒนาจิตวิญญาณผ่านการปฏิบัติธรรมและการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง 3.

คุณวิทยาในพุทธปรัชญาเถรวาท ไม่ว่าจะเป็นการเชื่อมโยงความรู้ทางศีลธรรมและจริยธรรมกับการพัฒนาตนเองและสังคม โดยเน้นค่านิยมที่สำคัญไม่ว่าจะเป็นความเมตตา กรุณา ความเสียสละ และความซื่อสัตย์

องค์ความรู้ใหม่จากชาดกในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท ทำให้ได้ Model ขึ้นมา คือ J : PLLW

J: Jatakas According to Theravada Buddhist Philosophy Appearing in The Dhammapada Commentary: ชาดกตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท

P: Preservation and transmission of customs, culture, and values in society: การรักษาและสืบทอดประเพณี วัฒนธรรม และค่านิยมในสังคม

L: Learning about spirituality, problem-solving, and self-development: การเรียนรู้เรื่องจิตวิญญาณ, การแก้ไขปัญหา, และการพัฒนาตนเอง

L: Linking ethical and moral teachings with personal and societal development: การเชื่อมโยงความรู้ทางศีลธรรมและจริยธรรมกับการพัฒนาตนเองและสังคม

W: Way of life of humanity: วิถีชีวิตของมวลมนุษย

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การจัดเตรียมนโยบายที่เกี่ยวข้องกับชาดกนั้นมีความสำคัญอย่างมากเนื่องจากชาดกมีบทบาทสำคัญในการสืบทอดและสร้างเสริมคุณธรรมและจริยธรรมในสังคมไทย ดังนั้น หน่วยงานที่สามารถจัดเตรียมนโยบายเชิงนโยบายดังนี้

1.1 กระทรวงวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยสงฆ์ สำนักงานพุทธศาสนาแห่งชาติ มีหน้าที่รักษาและส่งเสริมวัฒนธรรมไทยทั้งในด้านศิลปวัฒนธรรมและศาสนา โดยการสนับสนุนการอนุรักษ์และสืบสานชาดกเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายทางวัฒนธรรมของประเทศ นอกจากนี้ ยังสามารถส่งเสริมการศึกษาและการทรงตัวทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับชาดกได้อีกด้วย เช่น การสนับสนุนการศึกษาชาดกในโรงเรียนและสถาบันศึกษาต่างๆ ในประเทศ

1.2 กระทรวงศึกษาธิการ มหาวิทยาลัยสงฆ์ สำนักงานพุทธศาสนาแห่งชาติ มีหน้าที่ในการจัดการศึกษาและการเรียนรู้ที่รอบคอบ ซึ่งสามารถจัดเรียนการสอนเกี่ยวกับชาดกและวัฒนธรรมทางศาสนาได้ เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจและคุณธรรมที่ดีในวงกว้างของนักเรียนและประชาชนทั่วไป

1.3 กรมสิ่งแวดล้อม คณะสงฆ์ องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น มีความสำคัญในการอนุรักษ์และสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมสำหรับการอนุรักษ์ชาดกที่เกี่ยวข้อง เช่น การสร้างพื้นที่สงวนแห่ง

ธรรมชาติ การอนุรักษ์สัตว์ป่า และการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการเข้าใจและการเคารพต่อชาดกใน
 เกี่ยวข้องสิ่งแวดล้อม

1.4 กรมศิลปากร มีหน้าที่สนับสนุนและส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย สามารถเป็นตัวกลางใน
 การส่งเสริมการใช้ศิลปะเพื่อสืบสานและอนุรักษ์ชาดกได้ โดยการสนับสนุนกิจกรรมทางศิลปะที่
 เกี่ยวกับชาดกและวัฒนธรรมทางศาสนา

1.5 องค์การบริหารส่วนจังหวัด คณะสงฆ์ สามารถเป็นตัวกลางในการสนับสนุนและส่งเสริม
 การอนุรักษ์ชาดกในระดับท้องถิ่น โดยการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับชาดกในชุมชนและการส่งเสริม
 การศึกษาเกี่ยวกับชาดกในโรงเรียนและสถาบันการศึกษาในพื้นที่

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

การวิจัยเกี่ยวกับชาดกในอรรถกถาธรรมบท มีประเด็นที่น่าสนใจเพิ่มเติมดังนี้

2.1 ควรทำวิจัยเกี่ยวกับการสืบทอดชาดกในอรรถกถา: การศึกษาและวิเคราะห์ถึง
 กระบวนการการสืบทอดและการอนุรักษ์ชาดกในอรรถกถา เช่น วิเคราะห์การสืบทอดของคติและ
 ปฏิบัติทางศาสนา การศึกษาเรื่องนี้จะช่วยในการเข้าใจถึงความสำคัญของชาดกในอรรถกถาและการมี
 ส่วนร่วมของชาดกในการพัฒนาศาสนาและวัฒนธรรม

2.2 ควรทำวิจัยเกี่ยวกับผลกระทบของชาดกต่อความเข้าใจและความเป็นไทยของชุมชน :
 การศึกษาถึงวิถีชีวิตและค่านิยมทางศาสนาที่เป็นส่วนหนึ่งของชาดกในอรรถกถา สามารถช่วยในการ
 เข้าใจถึงความเชื่อและวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อชุมชนที่มีการสืบทอดชาดกนั้น ๆ อย่างไร และมี
 ผลกระทบต่อความเข้าใจและความเป็นไทยและเข้าใจของผู้คนในชุมชน

2.3 ควรทำวิจัยเกี่ยวกับการนำชาดกมาใช้ในสังคม : การศึกษาถึงวิธีที่ชาดกในอรรถกถาถูก
 นำมาใช้ในสังคมในแง่ของการสร้างสังคมที่มีความเป็นศรัทธาและมีความรับผิดชอบ การศึกษานี้
 สามารถช่วยในการออกแบบนโยบายที่ส่งเสริมคุณค่าทางศาสนาและจริยธรรมในสังคมได้อย่างมี
 ประสิทธิภาพ

2.4 ควรทำวิจัยเกี่ยวกับการเปรียบเทียบชาดกในอรรถกถากับนิทานอีสป: การวิจัยเกี่ยวกับ
 การสังเคราะห์หรือความแตกต่างของชาดกในอรรถกถากับนิทานอีสปที่มีอิทธิพลในภูมิศาสตร์และ
 วัฒนธรรมที่แตกต่างกัน อาจช่วยในการเข้าใจถึงความหลากหลายของวัฒนธรรมและความเชื่อในโลก
 ที่กำลังเปลี่ยนแปลง

2.5 ควรทำวิจัยเกี่ยวกับการนำชาดกมาใช้ในบทเรียนและการศึกษา : การศึกษาถึงวิธีที่ชาดก
 ในอรรถกถาถูกนำมาใช้ในการสอนและการศึกษาเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และเข้าใจเกี่ยวกับศาสนาและ
 วัฒนธรรม การศึกษาเรื่องนี้จะช่วยในการพัฒนาวิธีการสอนที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพในการสอน
 การเข้าใจชาดกและวัฒนธรรมทางศาสนาในวงกว้าง

บรรณานุกรม

คำนวน คำณ. (2560). แนวคิดพุทธปรัชญาในวรรณกรรมหนังสือชุด เรื่องทำวชมพูนับสถาบัน

ทักษิณคดีศึกษา. วารสารวิชาการ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 13(2), 129-130.

พระกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2554). ชาดกในธรรมบท 1. กรุงเทพฯ : ช่อระกา การพิมพ์.

พระมหาศักรยศรณ์ คุณปญโญ (คงผล) สวัสดิ์ อโณทัย และสมบุรณ์ บุญโท. (2566). การบูรณาการ
 พุทธปรัชญาในอรรถกถาธรรมบทเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเยาวชนในสังคมยุคดิจิทัล.

วารสารพุทธมคค์. 8(2), 1-13.

พระวิจิตรธรรมาภรณ์. (2558). ความหมายของคุณธรรม.เข้าถึงได้จาก<http://portal.tebyan.net/>
อนุ น้อยกลาง พระยุพธนา อธิจิตโต และ ณรงค์ฤทธิ์ เครือไทย. (2562). การศึกษาวิเคราะห์แนวคิด
เรื่องความงามในมัชฌิมาปฏิปทาของพุทธปรัชญาเถรวาท. วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬา
ขอนแก่น. 6(4), 166-176.